K. 1. 33

R. № 536.

ఓం శ్రీ పంచాయణి వాక్యాని

లఘు పంచితీయము.

సూ॥ వి శ్వేత్రయం కావ్యం.

కేచిత్ వి షయ స్త్రయ స్తద్ధనం కావ్యం॥ శుద్ధసారో లక్షణం.
తయా2 వ్యభిచారిణా కావ్యస్య దశ త్వం ధ్వనేతి కథయతి వ్యా.
యతీతి కేచిత్॥ సర్వ, క్లో॥ సత్యపి సత్యుపి రసధ్వన్యాదిభిః
ప్రకారాంతరస్యుద్గాకారాయోద్భిన్నత్వాత్ ప్రకారత్వేతి॥

ఇత్యాది దశలక్షణాన్యనుసంధాయ సర్వ, పదే, వాక్య, కాంతి
కవి వ్యుత్పత్తి మార్గానుగతాన్యేవ సర్వవిదః॥ అనుసంధాయ
విద్యాదక్షిణ్యే విదేకేవరకేతి తః॥ ఉపక్రమ సమారభ్య పదబంధస్య
కావ్యం॥ ప్రసాద మాధుర్యాయత్త రచనా కాంతిరేవేతి॥ ఉక్తం
గ్రంథకారేణ ఇత్యేకే కాంతి కవిః॥ శబ్దస్యుత్పత్తిర్వ్యుత్పత్తిః॥
సుకవి వ్యుత్పత్తిః సాలంకృతిర్మార్గ పదార్థ, మార్గ విరహితత్వ రచనేతి॥ తేన
లక్షణాని విధాయ ప్రకరణాని ప్రణయనం సంజీవన్యాం ప్రతిపాదితాని.
తన్నిరర్థకం కావ్యం॥ ప్రాగ్భవాని త్వితి పక్షే॥ తత్ప్రకరణేషు కథితానీతి
యదా ధ్వన్యాదిగ్రంథేషు కథితార్థమేవ, నచకర్తృయాత్రయ త్వేలం.
కారికాః, కావ్యే సర్వేషు కథితయోస్త్రయోయుక్తం కావ్యేప్రకాశాదిషు॥
కావ్యం యత్ సర్వ ధ్వనితే నేవ కారికా వివేకే తత్ర్యక్షతయా.
సర్వం పరస్య ధ్వనితయా కాంతా సమ్మతతయా పదేకయలక్షణం॥
ఉక్త ప్రతిపాదితయుక్తి సంపదా విత్తాన్ వివేచ్య బుద్ధ్యాత్మ॥

ఉత్తరకేరళే బహుప్రయోజనత్వేపి రసాస్వాదజన్యత్వేన
రసస్యైవ తత్రేవ ముఖ్యత్వలక్షణత్వేన॥ ఏవం కావ్యేన్యేషాం
కావ్యస్య తత్ప్రతిపాదకత్వేన తదుపాయత్వేన చ యథార్థ
నిర్ణయ ఉక్తః॥ తథా చిదానందమయత్వేన తస్య ముఖ్యత్వం
భవతీతి॥ సూ॥ తదనుగుణమలంకృతిరపి॥

ఏవమేవ కావ్యస్య దోషరహితత్వే సతి అలంకృతిః అలంకారస్తస్యాపి
సహితత్వమపి కర్తవ్యమేవ॥ అలంకారస్య కావ్యయోగిత్వాద్దోష
రాహిత్యేన సహ అపి॥ ఏవం ఉక్తలక్షణం కావ్యం కథం కేన సమ్పద్యేత
ఇతి జిజ్ఞాసాయాం తదాత్మకత్వేన తత్ప్రతిపాదకత్వేన చ రీతిః
ఉపకరోతీతి॥

సూ॥ సా వామనీయా రసవతీ॥

యా వామేన రసవతీ తస్యా యా రసవతీ తస్యా రీతిర్వామనీయా
రసవతీ॥ ఉక్తలక్షణా రీతిః వామనీయా రసవతీ॥ రసవతీ
తి చ్ఛేదః॥ తత్ర యా వామనీయా క్రియా కారకా రీతిః తయా సహ కావ్యస్య
రీతిరేవ ముఖ్యం॥ తస్యాం రసవతీ వామనీయా కింతు రసవతీ॥
వామనీయా ఇతి॥ సూ॥ సా ధ్వనిరీతిరేవ యథా యాదృచ్ఛికీ॥

యథా వైణికస్య యథా యాదృచ్ఛికస్య తథా తస్యాపి॥ తేన యథా వైణికస్య
యథా తస్యా యా వామనీయా తస్యా రీతిః॥ సా ధ్వనిరేవ రూపకస్య ప్రతిపాద్యేన సహ
ధ్వనిరేవ॥ సూ॥ ఇతి॥ ఇతి ప్రసిద్ధేరేవ రీతిధ్వనిత్వం యథా తస్యా
యం వామనీయకం కారకరసస్వాదకరీతిః॥ తత్ర ప్రసిద్ధతత్ప్రతిపాదకత్వేన తత్తదు

ఇత్థం విద్యాగాథా మధ్యే ఛిన్నరచనయా సంస్కృతకావ్యే తాత్పర్యం
సన్నిహితం దర్శయితుం ప్రాంతే స్వీయాభిలాషేణ సిద్ధిమాప్తిః॥
అథ తదీయోపక్రమం కావ్యప్రకాశకారయోర్మతాభిప్రాయం వక్తుం ప్రస్తౌతి॥
నియతకృతినియమరహితాం హ్లాదైకమయీమనన్యపరతంత్రాం.
నవరసరుచిరాం నిర్మితిమాదధతీ భారతీ కవేర్జయతి॥
కవిత్వస్య ప్రయోజనమిదమేవ యద్ధ్వన్యాదిలక్షణాయా విశ్వస్య నిర్మితిరేవ కావ్యే
మాదధాతీతి మతిర్యస్య రుద్రస్య వర్ణయతి॥ అథ ప్రయోజనం॥
గతే క్షీరమివ గ్రాహ్యం కావ్యం విద్వాంసి నిర్మితం.
శుద్ధే క్షీరమివ త్యాజ్యం కావ్యం కాపి విద్వాంసి నిర్మితమ్॥

నను కిం కావ్యం కస్మాత్ప్రయోజనాత్ప్రవర్తతే కథం వా కర్తవ్యం సిద్ధ్యేత్॥
కిం కావ్యం పురాణాదిరపి తాదృశమానన్దజనకత్వాత్॥
కృతా కావ్యే తిరోహితాంశ్చేద్యదుక్తం యదుక్తిమాత్రవత్ఇతి నైషధే॥
తథాపి కవిత్వేచ్ఛయా కావ్యం కర్తవ్యం సంగచ్ఛతే ఇతి చేన్నైవమ్॥
యత్ర కుత్రాపి కావ్యే యాం కాంచిదపి రచితం మనోజ్ఞం.
సా కావ్యే కాపి వక్రోక్తిరేవ దత్తే చమత్కారమ్॥
ఇతి ఇయం వక్రోక్తిర్నామ కావ్యే కాపి సంగచ్ఛతే సిద్ధ్యతి.
కథం తదీయసుకుమారత్వరుచిరవర్ణనాచరమేవ కావ్యే మాదధాతీతి చేత్॥
ఏతదపి ప్రత్యేతవ్యం కావ్యస్య కోపి చమత్కారః సంగచ్ఛమానో వేదనీయ ఇతి॥
సిద్ధ్యతి రుచిరవర్ణనాచరణేన ప్రకర్షతః॥ నిర్మితిరేవ కావ్యే
నిషేధ్యా కాపి వక్రోక్తిరేవ నిర్మితిరేవ కావ్యే॥

కాళీదేవీ సర్వేశ్వరస్య తవ రమణీయ మహిమా యోజనత్రయ దక్షిణదిశాయాం
ఉత్తరదిశాయాం ఇతి॥ దేవతా దేవీ పద్మా పాణి భువనాన్యంతర్గతులు
బుద్ధియః॥ యోగి చరాచరాన్తర్గతత్వాత్ కాళీ చాన్యదేవతా యః॥
రసజ్ఞ బుద్ధియః॥ తస్య దేవతా దేవీ రజోరజోగుణాంతః కరణస్వాంతః కరణం
తాః కరయః॥ దేవతా దేవీ పద్మా పాణి భువనాః॥ దేవతా దేవీ, యా
పద్మా పాణి తయా రభువనాః॥ ఉభయాన్తర్గతాః॥ ఉత్తరం॥ ఉత్తరదిశా
పాణి యం కాళీం॥ ఉపలక్షణం పరితజ్ఞం॥ యోగి దేవతా కాళీనిర
చరాచరస్వరూపం॥ చరాచరజాతాన్తర్గతం నిబద్ధం తత్ఇతి అర్థః॥ ఉత్తర
దక్షిణ యాన్తర్గతం తత్ఇతి అర్థః॥ చరాచరస్వరూపం॥ తాం కాళీం
చరాచరజాతాన్తర్గతం నిబద్ధమ్ అర్థః॥ సంధ్యా తథా పాణి కాళీ
జాతాకారే యా ఉత్పన్నదేవతా సిద్ధః కళీంద్రాణి దేవతా పాణి పరిచితి
వాత్ అర్థ ఇతి అర్థః॥ ఇతి భువనాన్తర్గతా యా సర్వదేవతా పాణి
తాం బ్రహ్మ పాణి పద్మా పాణి మవచరాణి తం సంధ్యా యోగి కాళీ
సిద్ధరూపం సర్వేశ్వరీ తత్ఇతి॥ పరమేశ్వరీ పరమా దేవీ తత్ఇతి పరమ
తత్ఇతి॥ ఉభయా పద్మదేవతా బ్రహ్మ పాణి కాళీ సిద్ధ సింధ్రదేవ
ర్థ రతా నవాన్ తత్ఇతి పాణి॥ రసజ్ఞ బుద్ధియః॥ రసా సుబుద్ధైకా
యత్ర తత్ఇతి॥ తాం॥ బ్రహ్మ దేవతా సిద్ధః॥ రసా సర్వదేవతా
పాణి పరిశీలనైకైవ నిత్యత్వేన సర్వదేవతా పాణి సుబుద్ధాభా
రత్ఇతి పాణి పద్మా పాణి. పరిత్యజ్య పద్మదేవతా పాణి సంధ్యా
తరా కాళీ దేవతా తరా కాళీ సిద్ధి సంమాన్య తత్ఇతి పరమాత్మ దేవతా సర్వదేవతా అర్థః॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

సూ॥ [illegible]

[illegible]

సూ॥ [illegible]

[illegible]

సూ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆధ్యాత్మ జ్ఞానాభావం అంతయేవ్వరు కలియుధః॥

ప్రకృతి షడ్విధి రాశిశాస్త్రకింవా పరేశ్వరం।

ప్రమోక్షనవర్ణ పృథివ్యాదిత్రయుక్తేప్రేక్షలనదర్శనాదయంసా

ధారయుక్తాకారరితివిధాగ ఆకస్మాత్ప్రజ్ఞానేనవర్ణత్వాత్॥ ఆతపేక్ష

క్షం దాంకినాం॥ గుంటిపాలాపకాస్త్రజ్ఞానిరత్నం విరక్తతేజనం।

కే వం ధ్యానాధికారోస్తి యావత్ప్రాణిపలబ్ధిపై॥—

సూ॥ ఆదిః ప్రకృతిః ప్రకృతిః పాదిత్యేకాతమోవ్యక్తిః॥

కేవలతయా సంవర్ణత్వాత్పరేవ్యం యథాతథాధాపా॥

పర్యాయాలకాత్మనాంధ్రధాపా మూలకాత్మనాఆదిసంస్థాధాపాసం

స్థాతషడ్విధప్రకృతధాపా బాధి। ఆదిప్రకృతిః ప్రకృతిరితిమాయుత్పత్తి।

ఆదిపదేప్రకృతిత్వాదిప్రకృతిః సంస్థాధాపా॥ తస్యాప్రకృతిలభాపా

సిద్ధాన్తత్వాత్॥ ఆతపేవం॥

సూ॥ కాలస్య మహదాదిపర్యంతస్యత్రిగుణయోగలక్ష్మితతః।

ప్రకృతిపరిణామం యదజ్ఞాత్వాకర్మప్రయుక్తఆత్మనః॥

ఇతి ప్రకృతిత్వాస్తుకేవరత్వేతిరవిరరణిక్షతపేరకర్మకానగ్రహణేత

స్యైవపర్యంసిద్ధిం। ఆత్మనఃపైవిరకర్మయుక్తిః। ప్రాయాణిరణితియా

పతి॥ కేపేంసుగవరాం॥ సూ॥ తతోప్రకృతిగాయాప్రకృతిగాయుప్రకృతిత్వా-

ద్భాప్రకృతిర్ధ్యాత్॥

సంస్థాతాపేక్షయా ఉద్ధప్రకృత్యాః సౌరసేనాదిసాంప్రకృతాపే

క్షయా వికృతత్వాత్॥ ఆంధ్రాపేక్షయా షడ్విధప్రకృత్యాఃప్రకృతిత్వేసంభవా

తివ॥—

ఆంధ్ర భాషా యాంధ్ర వైదికానాం త్రాతిః పాతయోర్ప్రవృత్తిః॥
పాం॥ ఆంధ్ర భాషా హీనతయా॥ ఆర్షప్రతిపాదకత్వేన ప్రవృత్తిః॥
ఉభయ సంస్కారత్వేన ఉభయ విలక్షణత్వేన ఉభయ పక్షయోః ప్రవృత్తిః
ప్రవృత్తి స్థితిః ఉపదేశ ప్రవృత్తిః ప్రవర్తిస్థితి యేన సుప్రసన్నరాజ్ఞేత
తా స్యాం ప్రవృత్తిః తస్మాత్ కారణాత్ యః॥ తేన కారణేన॥ సాధు సాధిష్ట్వా
రణాం క్షేమం ఇతి తాత్పర్యం॥ ప్రవర్తతే॥ ఇతి సంబంధం॥ యయి అయి వడ్డ
రత్ర యత్ర తత్ర సుయు సుసాధి స్థిరాకారడ్డ పలుస్థితాన్ తత్ప్రయోగ్యాం॥ తత్ప
పోక్తం స్థితి యుచారిణాం॥

ఆ దాని ఐ కారాన్తా యాలం నన్యోన్యే తి నగద్రతిః
తద సుప్రసన్నరాజ్ఞేన్ వ్రతి పాణి నాం॥ ఇతి॥

ఉభ సిద్ధ ప్రవృత్తి స్థితి రాగ్నేయార్థ యుక్తరార్థం॥ కేవల తయే తి॥
కేవల తయా పార్థ్యేన యథా తథా యథేర్థ తయే యం ప్రవృత్తి స్థితి ప్రసి
ద్ధ సాధు సాధ్వ ఏ ఏర్థ ఆర్థేతి తత్ర మా ఇతి రసుసదర్థ్యేసు వర్తతే॥ ప్రసం
గతః ప్రవృత్తి పదాం శ్చేయాం ప్రసిద్ధ యోగ్యత్వ వర్తతే॥ ప్రవృత్తి ప్రవృత్తి యా
ప్రవృత్తి ప్రవృత్తి॥ ప్రవృత్తి॥ సంస్కృతం॥ తత్ర ఉగతత్ర ఇతి ప్రవృత్తి
ప్రవృత్తి॥ తత్ర ప్రసిద్ధం॥ తత్ర వంశం తద్వంశం దేశేంచే తి॥ తత్ర వంశం సంస్కృ
త వంశం॥ దేశ్య వంశం సంస్కృత లక్షణాతీ దేశ్య మార్గం పరయా ద్వాన్నే
తం॥ తత్ర ప్రవృత్తి యా వంశా లక్షణా వపేక్షితే॥ తస్య సంప్రదాయోపా
యాగ్ర కః॥ ప్రసిద్ధ తం సంస్కృతా తత్ప్రసిద్ధ యానం సిద్ధం॥ తద్వంశం
దేశ్య వంశ ప్రవృత్తి వంశ్యాత్ ప్రవృత్తి స్థితి॥ సాంస్కృతి

తత్రాపి తిష్ఠేదాద్యా పి ద్విదా సంతాన తత్ర సంస్మృతలక్షణం దర్శితమ్ ।
సంస్మృతం నామ సంస్మృతిరేవ ద్వివిధా మతా ॥ యా పాప్రవిష్టే-
మూలిక్తా ॥ కా నామ సంస్మృతి ధియాపి సంస్మృతా సంస్మృతాభవేతి । సాదేవతా
పితృణాం నామ యేషాం నామతః పితృణాం ప్రపితామహానాం మాతామహానాం
ప్రమాతామహానాం పితామహీనాం ప్రపితామహీనాం మాతామహీనాం
ప్రమాతామహీనాం ఇతి నామ్నా ఉచ్చారణేన పితరః సంతర్పితా ॥

ప్రకృతి సంస్మృతా యా సా ప్రకృతిః ప్రకృతిర్భవేతి ।
సా ద్విధా మాతృకా పితృకా చేతి । మాతృకా స్త్రీ యా సా పితృకా పుమాన్ ।
ఉభయోరపి పితరౌ యస్య యా సా పితృకా పుమాన్ ।
కిం కారణేన సంస్మృతాం పితరం కథయామి ॥
ఆదౌ పితరం సంస్మృత్య పశ్చాత్ మాతరం సంస్మరేత్ ॥
పశ్చాత్ యా సా మాతృకా మాతరం సంస్మరేత్ ॥ దండినః ॥
కారణేన పితరౌ చేత్ పితరౌ తౌ చ సంస్మరేత్
యా తు పితృకా మాతరం స్మరేత్ సా పుమాన్ ॥
ఆదౌ పితరం కారణం త్వా పశ్చాత్ మాతరం ॥
కాత్యాయనః సంస్మృతాదర్శే పితరం తతో మాతరం ప్రోక్తం ॥
ఆదౌ పితరం పశ్చాత్ మాతరం యస్య పితరం పరమపుత్రపౌత్రాదిభిః ॥
ఆదౌ పితరం పశ్చాత్ మాతరం యస్య పితరం పితామహీ ॥
తతః ప్రకృతం సంస్మృతాం సర్వాసాం నామ కథయామి ।

శ్రీ శ్రీ వస్త్ర నా శీలాం మహా శీ శీ నాం చ సంస్థితం॥
మహా రాం కర్మణా యా తాతే సాం సా కృతయుక్తితే।
ఉద్యోగం గత తాం తద్వ ఇష్ట నానా విం శికే చ నః॥
సం ధి సం సాధ్య సం సాధి క్షేత్ర శీ శ్రీ యుక్తితే॥
సైన్య కర్మ స్థిల యుక్తానాం సా గధ్రీ విధి యుక్తితే।
రక్షో సంరక్షి కా యా నాం సైన్య శీ శ్రీ త యం భవేత్॥
చం దాల యుక్త నా శీ నా సం శ్రీ కం కృ యుక్తితే॥
నా టు కా కాత్ర శ్రీ కం శ్రీ నాం సాధ్య సాధ్య శీ స్థితః।
ఆ సైన్య చం దాల కా శీ నాం సా గధ్రీ విధి యుక్తితే॥
సాధ్య సాం కారణాం శ్రీ కా త్మాత్మో యా సా శ్రీ త్రయః॥
సా సా త్మ్రీ సాధ్య శ్రీ కం శ్రీ కం యుక్తా విధి శ్రీ కారణం।
ప్రస్థా శ్రీ కం శ్రీ శ్రీ కం తిః సు శ్రీ సాధి త యుం తద్వా।
కరాం త సు వాదం కా రణా విధి కర్మ తే॥
సా ష్టి శ్రీ కం సాధ్య సైన్య శ్రీ సాం ధ్రీ కే శ్రీ యుక్తం తలాః।
యా శ్రీ సా టు కా గాం ధార సం శ్రీ స్థ్రీ విధి యుక్తః।
శి కా శ్రీ కాత్మ్రీ తద్వ శ్రీ సైన్య శీ శ్రీ త యుం భవేత్॥
సా కృ తం సత్త్వ శ్రీ సం చా శి యా శ్రీ కా శీ శ్రీ యుక్తా శి తం।
యా సా జాం సా కృ తా శీ నాం సాధ్య శ్రీ కే శ్రీ యుక్తా॥
సం॥ ఆ ధ్రీ యాః సం చా శ్రీ ద్వ్రాం సా కృ తే స్తు తే దశీ నా స్థ్రీః।
సత్త్రీం శ్రీ శ్రీ తే సైన్య సం సా శ్రీ శ్రీ శ్రీ యోగ శ్రీ తః॥

తత్రాయం పంచాశద్వర్ణాః సంస్కృతభాషాశబ్దానాం పంచాశద్వర్ణాః
సిద్ధిస్తథా తథా తథా తథా సర్వవర్ణాః
పుంసాం అంతస్థాః పంచాశద్వర్ణాః॥
సిద్ధిస్సంస్కృతశబ్దానాం ఇతి పంచాశద్వర్ణాః
ప్రకృతానాం సిద్ధిస్తథా తథా పంచాశద్వర్ణాః॥
ఋ ఇకారాక్షరాణి కారాకారాభ్యాం పదవర్ణాః
శకారసంయుక్తం ఇకారేణ వర్ణాః॥
ఋకారాక్షరాణి ప్రత్యేకాక్షరాణి జాత్యాక్షరసనాసికా
శకారచదశతే మ్యాకారాః ప్రకృతాక్షరాణి పదవర్ణాః॥
ఇత్యాదిశరణలుతిమే పరంపరాదిశరణాక్షరాణాం॥
సూ॥ ప్రకృతే సంస్కృతే దశాక్షరాణి॥
దశవర్ణాః ఉపసర్గాః యేషాం తే దశాక్షరాః। ప్రకృత్యాం దశాక్షరాణి
పంచాశద్వర్ణాః భవంతి॥ ఇతి భావః॥ సూ॥ షష్ఠ్యాం పదత్రయం॥
ఆత్రయం శుద్ధప్రకృతా షష్ఠ్యాం పదవర్ణాః భేదాః। తత్ర
వ్యాకృతే ద్విపదం ఇతి తత్ర వ్యాకృతే ద్విపదం ఇతి ఏకపదేన కరణరూపే ద్వాదశవర్ణాః
పదే పదాన్తరే యాం షష్ఠ్యాం పదత్రయం పదే ఇతి ప్రకృతే ప్రత్యయే
ఇతి పదాన్తరే॥ సూ॥ తత్పదే పాదసంబంధపదాయోగవర్ణాః॥
ఆత్పదే షష్ఠ్యాం పదవర్ణాః తత్పదే పదాన్తరే యోగవర్ణాః తత్ప
సూ పదవర్ణయోగవర్ణాః। ప్రకృతే సంస్కృతం। పదవర్ణాః పదాన్తరే
పాంక్తవర్ణాః నాస్తి। ప్రకృతిప్రత్యయ। పదవర్ణాః పదాన్తరే। పదే యుక్తిత్యాది

తత్రాం లం ద్విధా ప్రత్యేకస్థం భవతి నిర్ణయః। తత్ర సంగతే ప్రత్యేక-
కానాం భవతి శబ్దానాం ప్రత్యేకత్వమేవ సాధ్యః। అథ యుగపత్ప్రతిపత్తిం
తదేవ ప్రయుక్తం భవతి॥ కిం। తత్ర తత్ర శబ్దేన ప్రయోగః।

వెయుగపు నాశ్రయియు మయుగపు తత్ర్ధ।
శర్మాయు మనగలు గు.వా రథం బుయనేది।
శ్రీయు గా ని వై ప్రతయు గా ప్ర—

ఇతి ప్రసిద్ధం॥ సూ॥ ద్విధా ప్రతిపత్తిః కాలాభేదాత్తత్ప్రసిద్ధేః।
కాలభేదయుగపదర్థతత్పరయోరనాశ్రయత్వాత్॥

ద్విధా॥ కాలభేదే ప్రత్యేకత్వప్రతిపత్తిః। కాలాభేదయుగపదర్థతత్పరయోః। తత్ర తత్ర
ప్రయోగాత్ప్రతిపాదనం జ్ఞేయం। కాలభేదే ప్రత్యేకత్వప్రతిపత్తిః। కథం। యుగపత్ప్రతిపత్తిం
ప్రతి ప్రయుక్తయోః కాలస్థాన్యేవ యుగపత్ప్రతిపత్తిం ప్రతి ప్రయుక్తయోర్ప్రతిపాద్యత్వే
ప్రతిపాదకత్వం। ఏవం తత్ర్ధాన్యథాలక్షణం। కాలస్థాయోః। సత్యం
కథం తత్ర్ధాన్యథాలక్షణం ప్రతి పుస్తకయోరయుగపదయుగపదాశ్రయత్వే
తత్ర్ధాంతరం జాగర్తి। అత్ర తు శబ్దతదర్థయోరనాశ్రయత్వే ప్రతిపాద్యత్వే ప్రతిపాదకత్వే
ప్రతిపాదకత్వే ప్రతిపాద్యత్వే ప్రతిపాద్యత్వే ప్రతిపాదకత్వే ప్రతిపాద్యత్వే ప్రతిపాదకత్వే
ప్రతిపాద్యత్వే ప్రతిపాదక

రామః దుష్టః ఇత్యాదౌ సౌ ధాత్వర్థ సంస్కారః। లాక్షణికస్తు॥
సిద్ధే సత్యారంభో నియమార్థః॥ సత్యపి ప్రాప్తౌ కర్తరి కర్మణి చ ప్రయోగో యథా స్యాదిత్యేవమర్థః।
అసిద్ధత్వాత్ప్రయోగస్య సిద్ధిర్నాస్తీతి॥ అర్థ సంస్కారస్తు యథాసంస్కారః॥
కలం కిరకలం కిమిత్యాది। దేశ్యే తు దేశ్యం దదతి వదతి వాక్యం। వాంఛతి
కిమిత్యాది। వం దు। శాం దు। ఇత్యాదౌ కేవలయోగ్యతాసంస్కారః॥
తత్ర సంయుక్తాదిషు యోగ్యతాసంస్కారయోగ్యతాచ్చ।
ఏతే సురరక్షే పాపే పుత్రే ఉష్ట్రే రాజ్ఞి తిష్ఠతి కోఽప్యరవిందైర్జితః॥
సుగమం। సురా రక్షాం విధిర్పుత్రం॥
సర్వాన్ప్రేతిరయా సురమయుక్తాత్తిరేవ
పూర్వేరక్షన్నలఘు తాచ్చ పాపం పుత్రాదికే పిరగ-
ఆ సూ। లఘు పో। లఘు రక్షతి ద్విధా ప్రకృతి ప్రత్యయ సంస్కారః।

ఆ సౌ। నిగమాగమరణమ్ప్రాప్తా రక్షతి ప్రకృతి ప్రత్యయ ద్విధిధః॥
కాస్తారః వ్యాకరణకస్తారః। ఆం తత్ర। యరలవాన్। లఘు.
రః। ఆలఘు రక్షతి ద్విధా। విదంతి జానంతి। రక్షానాం గురుత్వం లఘుత్వం
చాప్రాప్తమిత్యర్థః। ఆ నిగమాగమ సిద్ధే। ఆ నిగమాగమ ప్రాప్తిః
యథా। ఆ నిగమాగమ ప్రాప్తాం। లఘు లఘుత్వే సతి ఆంధ్ర వ్యా
కరణాదౌ తిరస్కృతం సంస్కృత వ్యాకరణమ్ప్రాప్తాం। తథా హి। సౌ నిర్లఘుత్వ
యోగ్యత రక్షా కరణ యథా సంస్కృతం ఇతి సౌ సూత్రయోర్లఘు
లఘుత్వే సతి రక్షా విధిః సిద్ధం। యథా సంస్కృతం తిరస్కృతం సంస్కృ
తం యథా సంస్కృతం సంస్కృతం సంస్కృతం। అథ సంస్కృతం తిరస్కృతం

వైదికం కథమ్ అయాస్యాకారణాత్ అతః బ్రహ్మణః అన్యత్వేన అర్థం అనిశ్చిత
అతః కేషాంచిత్ పక్షః, అస్మాకం పక్షస్తు వేదాంతవాక్యానాం అర్థవిషయాణి
అస్మాత్ అలఘువేదేన స్వతంత్రేణ వాక్యేన అర్థవిషయపక్షః॥ యథా లౌకికానాం వ్యవ
హారే స్వతంత్రేణ అర్థం ప్రత్యాయయతి, న తథా వేదవాక్యాని అపి తు
అర్థజ్ఞానస్య అనుగుణతయా అలఘువాక్యాని॥ న చాత్ర ఉపదేశవిధిత్వే
దా స్ఫుటం, యథా అగ్నిహోత్రం జుహుయాత్ స్వర్గకామః ఇతి వాక్యే అలఘువాక్యమ్
ఫలవత్తయా తత్ర దా స్ఫుటం॥ ఏవం యథా పుత్రజన్మ ఏతత్ దా అన్యత్ అర్థం
మే ఉత్పన్నః కిం కరోమి ఇతి తత్ర దా అన్యత్ అర్థం॥

సూ॥ ఆ ధర్మజిజ్ఞాసాయాః ప్రాక్ తత్ర జ్ఞాతితమం ధర్మసంవిధానార్థం
యజ్ఞాది మాత్రాలఘుయజ్ఞప్రకరణం తత్ప్రాప్తతత్ఫలప్రాప్తిః॥

జిజ్ఞాసాయాః ప్రాక్ తత్ర ప్రకరణం నామ ధర్మగ్రంథయజ్ఞకరణం విధానార్థం
ఆ ఇతి ఆకారవాచ్యస్య అయమ్ అర్థః యథా అస్మిన్ అర్థః యథా అస్మిన్
ఇతి తత్ర కారణం॥ ఆ ధర్మ జిజ్ఞాసా యథా ప్రాక్ జిజ్ఞాసాయాః
యజ్ఞాదిత్వేన వక్ష్యమాణత్వాత్॥ ప్రాక్ జిజ్ఞాసాయాః ఫలవిశేషప్రాప్తిః
కిం తత్ర ఫలమ్ ఇతి చేత్ అత్ర ఉచ్యతే॥ ఆ ధర్మ జిజ్ఞాసాయాః ప్రాక్ తత్ర
జ్ఞాతితమం ధర్మసంవిధానార్థం యజ్ఞాది మాత్రాలఘుయజ్ఞప్రకరణం తత్ప్రాప్తతత్ఫలప్రాప్తిః॥
ఆ ఇతి ఆకారవాచ్యస్య అయమ్ అర్థః యథా అస్మిన్ అర్థః యథా అస్మిన్
ఇతి తత్ర కారణం॥ ఆ ధర్మ జిజ్ఞాసా యథా ప్రాక్ జిజ్ఞాసాయాః
యజ్ఞాదిత్వేన వక్ష్యమాణత్వాత్॥ ప్రాక్ జిజ్ఞాసాయాః ఫలవిశేషప్రాప్తిః
కిం తత్ర ఫలమ్ ఇతి చేత్ అత్ర ఉచ్యతే॥ ఆ ధర్మ జిజ్ఞాసాయాః ప్రాక్ తత్ర
జ్ఞాతితమం ధర్మసంవిధానార్థం యజ్ఞాది మాత్రాలఘుయజ్ఞప్రకరణం తత్ప్రాప్తతత్ఫలప్రాప్తిః॥

తదధ్యాపేక్షయా ధ్యాతం తదపేక్షయా కల్పనాగౌరవస్యేసుఖత్వాత్ అథ దేవదత్తాస్తం రాత్రౌ వదన్తి కేచిత్ కదాపి దేవదత్తజాతౌ నాస్తి సిద్ధం తవ వచనాత్ తస్మాత్ దత్తస్య విపుస్తకాత్ ఏవ ఏకస్య తిత్రం తిత్రం ధ్యాతం ఇతి తత్ర జ్ఞాత్వా తిలమాత్రం తు తత్పుస్తకేన్తే తవ ఏవ తే నమో భవతి ఇత్యాదా యా త్వమాదేన వంశితత్వాదయం మం కింతు విస్తరతి వదాదాత్ర ఇదమాం తస్య త్వాతీయా సనాసికేన వస్తుః

సూ॥ స్వీయదక్షిణహస్తదేశాతాదం తాస్వభావస్వేవ్రతిపత్తిధ్యాదాత్మం తత్పుస్తకేస్థితం యత్ప్రతిమాత్మ॥ జాతకపరంపరాం యదా రస్వ ప్రతిపరత్వ తిర్యస్వవః యత్ప్రతిమాం తం ప్రపత్తిర్నాస్తి తం పితాం యత్ప్రతిత్వేసంతి తా యథాముద్రా రజపాకరాత్ర్థం॥ ఇత్యుపకారస్తం స్వరూపే స్వేవ తిస్వస్థం తదేవ లఘు యం లఘు యదా రంయుప్రదర్శితం॥ సూ॥ నాస్వేకాం స్వేదర్శం లఘ్వలఘూనాం రయోస్తం తిస్థితిం

ఇదం తిస్థాలర్థ్యు ర్వేత్తుప్తస్వేబ్ధదృశ్యర్థ్యే॥

ఇస్వేకాం రేఫర్థ తిరస్థానాం లఘ్వలఘూనాం యర్థాణాం స్వేదర్శదుస్వోస్వ వయోర్యోనాస్తి యా తిత్రా నస్వేత్రిధ్యాతం రయోర్లఘుయలస్వోక్తిరేఫయోస్తం స్వేతిం స్వేదర్శం స్వేతిం కదాపి రపి యా తిత్రా నస్వేత్రిధ్యాస్తేతి తత్ర్థం విస్తరతి వివేకేపి॥

కస్తు స్వేదతి కాంగతిం యతావేవ నయోస్తథా

ఇదదస్త్రత్ర కాంగతిం త్రాపే స్వేపిరకస్వపే తస్మిన్

రయోస్తిస్వేత్రిధ్యే కస్తు రయోర్లఘుదయుధ్యయత్ర కస్మిన్నుద్భవత్రయోగ

నాత్యంతవంచితం మన్యే తాద్వైతనిరాకృతిర్ద్వితీయాయాం
తే జ్ఞానయోస్సంగతిం యస్మాత్ కరోతి కవితాకృతిః

ఇతి అత్యంతభేదమతాద్వైతనిరాకరణం.

నిరంతరం అత్ర కశబ్దః ఇత్యాదిః ఇత్యత్ర కశబ్దః
క్షుద్రవర్ణః ఇతి ఇకారనాస్తిత్వం పరిహరతి ఇతి శబ్దాలవ
క్షుద్రవర్ణే అత్ర కశబ్దే నిరాకరణం చెయబడినది ఇతి శబ్ద
మధ్యవర్ణక్షుద్రః ఇత్యత్ర అత్యంతక్షుద్రాదియాంతాలవర్ణక్షుద్ర
ద్వయోర్మధ్యే యః అత్ర నయోస్సవర్ణక్షుద్రత్వేపి కశబ్దవర్ణస్య
సంస్కృతపరవర్ణేన అత్యంతపరవర్ణేన పరత్వే అపి మాత్రమస్తి
ప్రాసే సర్వస్మిన్ అత్రేపి ప్రాయేణ ఇత్యాదౌ ఇతి జ్ఞేయం.

సూ॥ అత్ర అపదకంతు నామత్ర తృతీయ ఇతి వర్ణకేతి యాదాయః.

ప్రాణాన్తమానతయోః యం దురసం స్వారమేవ ధ్వనిరత్ర॥.

ఇత్థం పదధాతుప్రత్యయాంత్రపదకమతాత్మకవ్యాకరణసూత్రాణి.
అత్ర అపదకస్య నామపదం ఆఖ్యాతపదం చ జ్ఞేయమిత్యర్థః.
వర్ణకసంజ్ఞాయాః యథా వాదయోధాతవ ఇతి సూత్రవిహితా
ధాతుం ఇత్యత్ర యా సంజ్ఞాయాః ఇదం సంస్కృతవ్యాకరణాన్
కాంప్రత్యాహారమధ్యగతాః వర్ణాః ఇకారాదయః ఇతి నామపదాః
కంగాదిప్రత్యాహారాః ప్రత్యాహార ఇతి నామ్నే సంజ్ఞాప్రత్యయాంత
త్వేధ్వనిః యం దురసం స్వారః ఇత్యత్ర సస్వారం నం దురసం ఇతి విశేషసంజ్ఞా
యాః సూ॥ ఏవ ధ్వనిరత్ర॥.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆ పై యున్నట్టి ప్రతరంపరతాదిక్షిప్తి యుమనంతానాంత
నాకిణాద్యవయవగతత్వారంతు మతాన్తరేణాంపరాస్తానాత్రనపసంతి.
ఏవేతాంప్రయోగాన్నాస్తి తేర్థం ఆసమ్యక్ ఆసంస్కారాంతరస్థ
ఇన్నప్రసంగః ఆసమ్యక్ తు వాక్యం సుప్తిఙాదిపదసంబద్ధకమత్ర
ప్రయోగార్థం భవతి. కేవలం తు ప్రయోగాన్నిత్యం ధరతీవ ఆతవ
మోక్షం విస్తృతిపరేకే ప్రలంబేకేవలాదన్యే ప్రయోగసంబంధిధర్మవిశి
దం బ్రూమః ధరతీతాం బాలపేక్షిణీం కారయతి తమరుదరయన్.
తాదిప్రయోగాత్ప్రవర్తంతే. కించ ఆత్మా వదినానాకరణాంతరే
దాత్మ్యం ప్రపద్యతే ప్రతీయా తనరు యుస్సాపి ప్రయోగిషు
ఇష్టవేతి. ఆ పై యుస్సే తరస్సాపి ప్రయోగిషు విష్ణ్వర్థాత్
కథితస్తద్భవస్సాపి దీర్ఘాంతత్వేంతర్భవేదిత్యర్థః.
ఆ తథా రామ ఇత్యాదౌ కరణాకరణం నేదాకరణమధారక్షితిత్యర్థః.
కవితాపి తామహే దిక్షిరవిః షట్ప్రతనిపంపకాలిసులవాదకః
ఆ యాలగోపవరుఖులనత్రుతయుమనాంరమిరుసుస్థితిరయ్యాః.
ఇతి సుప్తిఙాంతసంలాపతత్పదనిపదధ్వనిమాత్రాదిపదిపాత్రనిత్రయుక్తాః.

సూ॥ తిఙ్ధ్వనిపదపదేస్మిన్నర్థప్రవర్తనీయుక్తిక్షిప్తే
కింతృతాంపనాస్మృతనంతాపయాతదాకేమోక్షః
తాదికిలతా క్షేమా తాదిపదదతకలాద్రుతిగతిపాసిత.
ఆదేద్రుతప్రకృతయోమ సంర్థనుతిపితద్రుతాదిత్రిః
ఇన్నధ్వనిరామాంతామధ్యమపురుషాచ్ఛాకేపదపదేయుక్తపదే॥

సుఃఖ ప్రమాణ విభక్తిః। సుప్తిదంతేన తద్ధిత కృదన్తేనాపి
ప్రాతి పదికార్థ ప్రధానీయా విభక్తిః। కూప్యతి విభక్తిః। ఏతాన్యష్టౌ
అర్థాః। సంతాదయః ప్రకృతార్థాః। ఆదయః। ఉక్తార్థాః।
ఉక్తాః ఇత్యాదయః। సంతాపార్థాః। ఉక్తాదయః। యథాతథార్థ
మిత్యాదయః। ఉక్తాదయః ఇత్యాదయః। కిమర్థః। ఏవమాతిశబ్దః। ఏవార్థః।
నేతి ఇత్యాదయః। ఏతాన్యవ్యయార్థాః। పచ్చేతి ఇత్యాదయః। కిలార్థః।
పచ్చేనమితి ఇత్యాదయః। తూష్ణీంకార్థః। ఇన్నకః ఇత్యాదయః। ఉపపదేన
ప్రత్యయ విభక్తిః। సుబన్తేన సహ ఉపపదమ్ ఇతి ఇత్యాదిషు। ఏతాన్య
కారాన్తరాణి సర్వ సంజ్ఞా నామధేయాని ఇతి। ఇదం తత్ప్రధానమ్
నామ నామ ఇతి సంజ్ఞా। ఇయం నిబంధనే ప్రధాన చిహ్నే నిర్ణయే
కేతి। సూత్రస్థితానామర్థేన సంజ్ఞా భవతి ఇత్యర్థః। ఏవమేవ
ప్రతి శాస్త్రమ్ ద్రష్టవ్యమ్। ద్రష్టవ్యః ద్రష్టవ్యః సంజ్ఞా భవన్తి।
ఏవమేవ చ్ఛాన్దసేషు జీవితవ్యమ్ ఇతి ఉపక్రమ్య తాంతనకారాః। మధ్య
మేయుష్మాకం। శాస్త్రమపి శాస్త్రాణి పాదేషు ప్రకృత్య ఏకాదశ ప్రతాంతత్వేన
స్థితాంప్రసిద్ధేతి తాత్పర్యమ్॥ తజ్జన్యమాత్రదేశకాలాపేక్షయా
ద్వైవిధ్యం భవతి। ప్రకృతిప్రత్యయజాతజ్ఞానమ్ అర్థతః సమ్ప్రకారాన్తరేణ
ఇయం। ప్రకృతిర్ధాతుః తజ్జన్యత్వేన దేశతః ప్రకారాభవతి।
ఏవం ప్రకృతిప్రత్యయజాతజ్ఞానమ్ ప్రతిపాదితమ్ అత్యన్తానేకమేవ ప్రతిపాదితమ్

నిషేధనన్యాయము లోకప్రసిద్ధం కాబట్టి సంస్కృతప్రయోగాలు కొన్నిటికి వ్యవహారపరిధి లేదు. ఇది యథాపాఠ్యమా? ఇది యథాపాఠ్యమ్ అని తుల్యత్వాత్. వచనమంద్రమనుజయుడు ఇత్యాదిస్వాంస్కృతప్రయోగమాత్రం దుర్వినియోగం దుర్వినియోగమే దర్శనాత్ అత్యాదిశబ్దాత్ అత్రేదం విచారణీయం. వక్తా సూనవ్యాసనాగ్రహణ ఇత్యాదిప్రయోగాలు యథాపాఠ్యమా? వక్తా సూనవ్యాసనాగ్రహణ ఇత్యాదిప్రయోగాలు అద్యాపి చర్చనీయాని. త్రిధా భాషే తి. గ్రామ్యయాసాకం వ్యవహారాత్ త్రిధా. వదతశ్శబ్దాంతరాపనాదార్థే న్యస్తుత్రయవ్యవహారయోగ్యతే ప్రోక్తః. మిత్రే నాన్యథా తత్పురంగతానం వ్యవహారే. ఇతి యోగిపి నాత్రయుక్తిర్ అత్రాపి వ్యవహారనిర్ణయః. తదపి హేతుమదర్థే లేనగ్రామ్యం తత్ప్రసిద్ధి సాధుకరకం కర్మముక్తాపి తాత్ఇతి.

మూ॥ వ్యవహారస్తు పాదికశబ్దాత్ప్రాకారస్యాపి జ్ఞాః॥

ఇతి యత్ప్రాకారం సంకేతితమపి ప్రసిద్ధమేవపదం

ఈ సూత్రాన్నుండి శబ్దశాస్త్రవేత్తలు వ్యవహారం. లోకే ప్రసిద్ధానభిలేఖ్యపాదికశబ్దాదిపేక్షయా దుర్వ్యవహారమాత్రమిత్యాదిప్రయోగాలు ఉపపదిస్తారు. వచనమాత్రం ఆపేక్షిత్వాత్ వచనమాత్రం నష్టమిత్యాదిప్రయోగాలు. పచనవచనం యథాదిశబ్దాంస్తు పాదికాపేక్షయా ప్రాకారం యుక్తం. యోజయంతు. ఇతి త్వంద్రభాషాయాం సంకేతితమపి ప్రసిద్ధం ప్రాకారమాత్రకప్రయోగరూపం యథా త్వదంతదేవప్రాకారం. అత్రేదం తాత్పర్యం. పాదికశబ్దానాం లోకే ప్రయుక్తత్వాత్ పదేపదే తత్ప్రయోగస్య విధేయత్వాత్ నాత్ర యుక్తిస్తీతి స్థితిః.

యుక్తం ఇతి వాక్యేషు తత్ప్రాప్తిహేతోః శబ్దేషు పదార్థకరణే శబ్దే
శబ్దయోరేకత్వప్రతిపాదనాచ్ఛబ్దస్య ధ్వన్యాత్మకత్వమాత్మనుండి
తాః పరం ఇతి తాః శ్రీవల్లభాకేషి వాక్యేషు పేషు పాదేషు ప్రయోగయోగ్యం
యత్ప్రయోగయోగ్యం అనాన్యైకమాత్రం కిం త్వర్థస్య నాంకేతి
పరప్రసిద్ధం పదం పరప్రయోక్తృభిః వక్తృభిః ప్రతిపాదకం ప్రసిద్ధం
చయదేవ పదం అదేవ ప్రయోక్తృభిః అన్యైకపదార్థమాత్రం
కారణాన్యదపి జాతిపదాది యావత్ప్రవృత్తిః తత్ర యే పరప్రయోగాశ్చ
త్వం చ జాతిత్వేన పదం స్వార్థం తథా గకారాదిషు శ్రీవిదప్రసిద్ధ
ప్రయోగస్తే దర్శనం పదం స్వార్థం కరణం యుక్తం సంస్కృతిః యుక్తం
పదం అర్థం తిపరిపాటిపాయే స్త్రీప్రయుక్తం పదమేవ ప్రయోగవిషయే
పత్తేన పరిగణనాయ, యథా యం దారయతి దారస్తస్మాద్ధేతోః
తథా యస్మాద్ధేతోః తస్మాత్ప్రకారాత్ పదార్థస్య పదార్థస్య
శబ్దస్య పుంసం ప్రయోగప్రసిద్ధిః అస్తి కిం కారణం తత్ప్రకారేణ
తత్ప్రయోగాదూపత్తేస్తత్ప్రకారేణ తత్ప్రసిద్ధిః పదస్య
శ్రీవరతి తాదృశపదస్య ప్రయోగాభావేణ స్వం దారకత్వేన తాని
పుంసి వాచి తదవస్థాస్తి యామి తస్మిన్ పుంసి గృతం గాసు కాననం
ధ్వనిః సాధ్యతయా వక్తుం ప్రయుక్తం ప్రయోగవిషయం అంతిస్త్రీవిశ్వ
యక్తం పదే తాత్పర్యం కారణకర్తృభిః ప్రయుక్తం ప్రయోగవిషయం
తు శ్రీప్రయోగవిషయోపేతిపదవిశేషం దం దినా కారణదేశిక
దేశే మాన్యనా యావత్ప్రకారేణ పదవిధిర్యయ లక్షణయుక్తం శ్రీ ధ్వన్యవిధి

[illegible]

[illegible]

[illegible]

సంధి ప్రకరణం -

సూ॥ సంధి స్థానాన్యనుక్రమః॥

ఉదాహరణ్యే శిక్షాస్థానాన్యుచ్చరిత సంధి నిర్ణయ శిక్షణ మేవ నయత్వ
చిన్నమయ్యనుకాన్ని యెట్లాగో అయితే ఎల్లి యా రభ్యమైన గుణసంధిని
రామయుడ్డతడు దృష్టిడితడి అన్నాయ్యదాహరణం॥

సూ॥ వాక్యం॥

ఉదాహరణ్యే సంధి నిర్ణయ్యే ఉదాత్తం విధ్యపేయుంటే నిగుణ
సంధి పక్షమైనే నియమము ప్రసంధి పక్షమైనే అన్యదాహరణం॥

సూ॥ ఉదాత్త విధ్యక్షిణ్యాం॥

ప్రక్రమ నిర్ణయ శిక్షణ్యాం అనాదరణ్యే సంధి నిర్ణయ్యే దక్షిణ
సంధి పక్షమైయుంటే సన్నాహమైనే సంధి పక్షమైనే అన్యదాహరణం॥

సూ॥ నిత్యమనుత్తమ ప్రయత్నేయాన్నిత్యం॥

ఉత్తమ ప్రయత్నే శిక్షణ్యాం గాక తప్పక నిర్ణయ్యే సంధి నిర్ణయ్యే
ఇ సూ॥ పరిమిత సంధి స్థానాం ప్రమాణాన్యేకేషాం కేషాం తత్రుంటుంది.

ప్రతి శబ్దం నిర్ణయ్యే స్థానాం నిర్ణయం సంధి నిర్ణయ్యే
చారి దుం అనాపెడుం జేసి దుం ఇన్నాది॥

సూ॥ న ఉ నిర్ణయ్యే ద్వయ్యోః॥

ప్రయోగాంతర్గతార్థి యు ఉ తే తన్నిర్ణయ సంధి నిర్ణయ్యే రక్షణం యున
ఇ జిపాలి మించు సంధి రాదు అన్నది॥

సూ॥ బాహ్యాన్యేవ్యర్థమానవిహితాని॥

వర్తమానార్థే విహితాని చుర్వర్థకాని సంధ్యన్తాని॥ వసుదిష్టవిషయే వసుర్యం దిష్టవిషయే॥ ఇత్యాది॥ సూ॥ తద్ధితా దాదిజాని॥ తదాదిరన్యో యోగ్యజాత్యాదయః॥ తజ్జాని తదంతాని తః తద్ధితా సంధ్యన్తాః॥ ఉదయే మ॥ ఉదే మ॥ ఇత్యాది—

సూ॥ క్రియాయుక్తా న్యేవ్యర్థమాదికాని॥

కిమాదిరన్యో యోగ్యః॥ తాని తస్య యోగాంశం సంధ్యన్తాని॥ కంచం తకాపురయు॥ వసకాలుగ్ర॥ ఇత్యాది॥

సూ॥ ఉపపదాన్యర్థవన్తి॥

ఉపపదాన్యర్థవన్తి క్రియాయోగినస్తాని బోధకాన్యన్తాని॥ కారిణి నభ్రజ-నేన కాన్యేవ ఇత్యాది॥ సూ॥ పదాదిరుపసర్గా అర్థవన్తో గ్రాహ్యాన్యన్తాని॥ ఉపపదాన్యపి తాదిరర్థవన్తి సంయోగి యథా తదాదిరుపసర్గాన్యన్తాని॥ ఉపరి॥ ఉపచ్ఛి॥ ఇత్యాది॥ సూ॥ ఉపర్యధో యథా తథా సోఽర్థవాన్ అర్థకుచు॥ వర్షాకే పరిపుర్వపదాన్యన్యో రుపసర్గాదిపదాని॥ ఉపచ్ఛి॥ ఉపరి॥ చాన్యే॥ ఉపచ్ఛి॥ ఇత్యాది॥

సూ॥ తన్నిపాతాశ్చ పూర్వబిందురపి॥

తన్నిపాతా రపి పూర్వబిందుర్భవన్తి॥ ఉం॥ యం॥ ఇత్యాది॥

సూ॥ పదాన్యన్యాని పదాని॥

పదాన్యన్యాని పదాని॥ అర్థవన్తి తన్యన్యాని తదితరాణి కారణవాచకాని॥ కాళు॥ కాళ॥ కాళ॥ కాళ॥ ఇత్యాది॥

సూ॥ పొన్న తదాద్యర్థవాచకేషు॥

తదాయుదితదాద్యర్థం పుంసకశబ్దార్థవాచకేషు ఉదు దిత్యాదయస్తేషుయథా
పునర్నపుంసకాదేశవాచకేషు అస్తి॥ ఉదు దుః ఉల్క ఇత్యాది॥

సూ॥ ప్రథమావిభక్తికమోబిందుశ్చ మనోవతిక్రియాత్మకే॥

వతి ధాత్వర్థే విధాయకశబ్దేవరే ప్రథమావిభక్తికస్యోనర్థవిహ్న
తనే మువర్ణస్థానే బిందుర్భవతి॥ అనేకాధ్యాయేషు॥ బిందుశ్చ మనోదేశ
క్రియావాచకే॥ పంచోపయుంపడి॥ పంతోలిపపడి॥ పంతోపంబడి॥
ఇత్యాదిషు॥ సూ॥ పస్యాతి తోలిపమ్మ॥
పస్యైకవచనమాత్మ ఉకారాంతపదస్య సంస్కృతపదాత్॥ రాజుసెదుట॥
పోయుపంచమి ఇత్యాది॥ సూ॥ ఉర్వస్యైకి తిం తోలిపస్యాత్॥
శబ్దద్వయార్థ ద్వయకస్య ఇత్యాది నవ్యదేశస్థితిం తోలిపస్యాత్॥
ఉయ్యమ్మె ఇత్యాది॥ సూ॥ ఉరాయాదిసాంద్వి ధ్యం॥
వా ఇత్యస్మరణతానామరాయాదిశబ్దానాం ప్రథమద్వితీయానాం బాహుళ్యం
తోలిపస్యాత్ ద్విత్వం స్యాదనుకరణాత్॥ సూ॥ ఇత్యాది॥

సూ॥ అలి పోలిపయు ఉదికి విసర్గస్య॥

పసు ఉదికారాంతభాగమో విసర్గస్యస్థానే లోపస్యాదనుకరణాత్॥
రాయా అంపోలిపయు ఉదికి॥ పసు పస్య॥ యయుపే ఇత్యాది॥

సూ॥ పయ పాద్య తత్ప్రకృతికాత్పరం పస్యస్యాద్యతంబిందుస్యాత్॥
ప్రకృతప్రకృతిం పరిపయ పాం పరభాగక్రమాత్॥ తద్ధాతోర్బిందు
స్యాత్॥ రామం గెల్చెదడు॥ ఉంగిన్నకాడు॥ వంచెండ్రకృతిరామం॥

ర్థం దంత్రిగభావం అంతరాత్మం ఖరయపాదపుత్రజీంతు ఇత్యాది॥

సూ॥ ఉపకారగతేతస్మిన్నస్తి కరణాపేక్షతేతరతః।

తస్మిన్ద్వి। ఉపకారే। ఉపకారగతే అంతు త్రైలుబ్రహ్మీపితేతరు పాఠాన్తర

ఖాపేక్షయా। ఇతరు పాఠాః। సిద్ధిగ్లాన్యోరాయుర్దదతుతరణ ఇత్యాది॥

సూ॥ నవదదవా స్యాః ప్రథమా మాత్రాదాత్మస్థాయిత్వేనేతి॥

నవ వ్యతిరేకశబ్దాత్పరతః సాంస్కృతికానాం పరంతిగనదదవాః॥

ఏతచ్చాస్మిన్నేవ సూత్రే॥ ప్రథమా మాత్రాత్పరేతేతరు పాఠాః గనదదవా

స్యుః। ప్రమాణం। ఆత్మస్థస్థాయిత్వేన పరిగాంతు తేనస్యుః। దాన

యుక్తేయుః। నిజ మరణ్యు। ఇత్యాది॥ ఆత్మస్థస్థాయిత్వేతు తాదేవ్యు।

నిజ దివితి॥ ఇత్యాది। స్థితియా చారిత్రాణి॥ తరు పాఠ్యయోరేవాః ప్రథమస్తో

తరిష్ఠాః। కాకసంబోధనచాపి స్యాత్స్థితియా కర్మధారయో॥ ఉపచార

కార్థకే శబ్దే ఇతి కృంగారయ్యపణ్ణితి సాధారణ్యేగార్థ ఏకేవ్యు.

ఉక్తః॥ నవ వ్యతిరేకశబ్దాత్పరతస్సాంస్కృతికానాం పరంతిగనదదవాః॥

వ్యతిరేకశబ్దతః। సంస్కృతనమవ్యతిరిక్తశబ్దతః। పరతస్సాంస్కృతికా

నాం। సంస్కృతశబ్దవిగతానాం తరు పాఠానాం గనదదవా స్యుః॥ జా.

రకరు జీంపెక్షిరిపంలయు। వా యు దేవ్యు। కలా యుద్రుగ్రు।

మా రేయ్యుతెవ్ యా ధిరతి। మాదేరరపరమపురు పుండు। ఇత్యాది॥

సూ॥ యుగ్మే వ్యతిరేకాత్పరతస్సరళస్థిరేపనస్సేతి॥

ద్రుతప్రకృతిరనస్సేతి యుగ్మే త్పరతః సిద్ధిరేవేరు॥ తాయుగం

ఖ్యే రుదలచెదరా యుజగదేశుప్రార్థించెదరా యుమానేంద్రుయయసేవ్యదు॥

ఇత్యాది॥ యుక్తాదర్థేరిక్షాదయయోర్వ్యత్యయేన తస్మిన్నపి ద్వితీయాదయః॥ తత్ర
సర్వత్ర వచనాత్ యుక్తిసిద్ధాః॥ ఉదాహరణం యుక్తిసిద్ధాః॥ ఉదాహరణం॥ ఉదాహరణం॥ ఉదాహరణం॥ ఇత్యాది॥ ఉదాహరణం॥ ఉదాహరణం॥ ఉదాహరణం

త్రాపుణ్యాదిత్వ పరమత్రత్వురుషేచ్ఛముద్యలగుమ్మ
ఇప్పులపరుష్టవారలదేష్యుణ్యాది॥

పరా పరబలవచనత్వురుష్టాదాహరణం
వారిపెంపుపరిపాంపుపదగదాల్యుమాఖిదేర్పరిణ్యాదివమా
పరా నాంలోకప్రసిద్ధాదిత్యేనైవసిద్ధేః॥ ఉదంతపక్షేత్వ
రుషిచిలుకిప్రతిపదంతరంపుమ॥ సూ॥ సుప్రాత్రం॥
ఉపరాంపాచ్చపుమిత్యాత్రపూనా। అంపుమాత్రపట్టిపక్షితేనిషే
చనపూ॥ ఉపస్త్రాత్రుక్షిపయిపిగ్రహణేతత్రుచపరంకపరు.
పక్షేప్రేవగంపుంగోయిలుపుమపుంపెక్షులుత్రులరుపుంపెక్షులు
పాంగపుంపదిరులుపెలుపుంబులుపులుతరపుంగక్షులుత్రులరుం
పాంపపులుచిగురుంబక్షిపాంణ్యాదిపక్షేతత్వురుపపూపకేత్రి
పపాత్వు అలరుంపాపిచిగురంపాంపపులుపుపగుంపాపిత్రేలుత్రం
దేవరచస్వంగోలుపస్వంగవత్రణ్యాదిత్రత్రలోక్షుపపక్షా
దిపిపిపక్షిలోకంచపారాత్వులర్థం పుంపాపిపుంపదపంపా
యణ్యాదిరాపుగంపుపజపమాంగుప్రాపర్షపుత్వాపమాంపక్షి
పుమ్మంపుపాంగపుంపదపపుపెళపుంపదపుపపూపేప్రేతిపపు
పచపాపుప్రత్తిపుపిపాత్రద్వంద్వాపిలాక్షంచపారాపురంతవ్రతి
పిక్తిదపిపక్షంపదపదపుతేయంపదపుతేయపక్షపణ్యాదిదం
తంపిక్షేంలోపం॥ సూ॥ పరుపాణాంగపదదవాస్త్రేంపదాద్వేః॥
పదాత్పరిపాంపరుపాణాంగపదదవాస్త్రేద్వేంద్వేః అపిగోలులు॥

కాలుసేతులుతదితరదంద్రులుడోరుతెల్లెలుఇత్యాదిసూ॥
రక్షోపమాదంతానాంతు గాగమోభిస్థితిః॥ ఉదా॥ తాత్పర్యాగమస్య
దశకర్మధారయోభిసురం తూపమ్రకరకుటుమ్రులుసామానాధికరణ్యే
ఇతి తూపరదజ్ఞాపకాదసామానాధికరణ్యేపిపూర్వపదేనపరపదస్య
లుఇత్యాదిరూపంసిద్ధతి॥ జ్ఞాపకసిద్ధంనసర్వత్ర॥ భిసురమ్ము
యిగాగమస్యవిధిరిత్యనుపపద్యతే॥ అంతరంగమానుకూలనపరిభాషా
యాం జ్ఞాపకయత్నాదార్థ్యంతేనభిసురాకుఇత్యాదిసిద్ధతి॥

సూ॥ కారాన్తేఉతఉదపిలోపోస్తు
విభక్తేరవరనకేలుంపూ॥

ప్రథమయుగపిద్విసుప్సిద్ధిర్విభక్తేంతపదస్యేకారాన్తేఉకారాన్తేచ
పరేలోపోస్తు॥ ధీయరాయుఇతియరాయుఇతి॥ కారాంతాత్ప్రథమావిభక్తేర
వచనేపిహి తస్యలోపోస్తుపూంపూ॥ ఇత్యాదికాన్యుదాహరణాని॥
పూర్వేణకేవలపూర్వస్యాంద్వితీయాంతపూర్వాసన్నేరపూర్వేణకేవలపూర్వస్యాం
సరసపూరయలుఇత్యాది॥ అతఏవోక్తం ద్వితీయాచార్యేణసామా
నాధికరణ్యేతుప్రయోగాత్పూర్వేణపరిభాషాయాం బాధేతాం బుద్ధ్యాన్యాదేశా
ఉత్తరసర్వధేతి॥ యదుత్పూర్వేణపరపదేనపరిభాషా॥ సరసపూరయల్లుఇతిసంధాం
పూరయలుఇత్యాది॥ సూ॥ సద్వితీయాయ్యల్లోపః॥
ప్రథమపూర్వస్యేలుగపిస్యాత్॥ అపివకేవలస్యపూర్వస్యదోయిరసుదోయిఇత్యా
దిషుమ్లుకంపుయుకంపఇత్యాది॥ యుకాలోపాదాహరణం॥ - - - -

ఈ సన్నివేశమైన సమాధానం తత్త్వదర్శనాన్తరీయ
వాదంబులు ఆత్మ మనోబుద్ధ్యహంకారాదివస్తువులు అని ఆత్మ యథార్థ
చేతనవస్తువు అనగా జ్ఞానాధికరణం అని అర్థం చెప్పుచున్నారు. ఈ లక్షణము
సర్వవాదంబులకు సమానమగుటచే తత్త్వదర్శనాన్తరీయులు ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ
మనియు ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మనియు పలువిధములుగ అర్థాన్తరము
చెప్పుచున్నారు. ఈ విధంబున ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మనియు
అర్థాన్తరము చెప్పుచున్నారు. ఆ యాత్మ దశవిధము అగు అని

సూ॥ జీవపరమాత్మభేదాత్ జ్ఞాతృత్వాదయో భవన్తీతి॥

రం॥ జీవపరమాత్మనోః భేదాత్ జ్ఞాతృత్వాదయః భవన్తి॥

ఇట్లు ఆత్మ జ్ఞాతృత్వాదులు అనగా జ్ఞాతృత్వాదయః అనగా జీవపరమాత్మ
సంజ్ఞకము అగు ఆత్మ యొక్క ధర్మములు అగు జ్ఞాతృత్వాదులు అనగా
జ్ఞాతృత్వ మనగా జ్ఞానాధికరణత్వం అనగా జ్ఞానమునకు ఆధారమగుట
అనియు అర్థము. ఆ జ్ఞాతృత్వాదులు జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన
ఆత్మ యథార్థ జ్ఞానాధికరణ మగుటచే జీవపరమాత్మ భేదమువలన

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]